

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
Fakulta humanitních studií
Institut mezioborových studií Brno

**Sociální a psychické problémy dětí z rozvedených
rodin**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
doc. PhDr. Nevoránek Jaroslav, CSc.

Vypracovala:
Zlataše Laštůvková

Brno 2007

OBSAH

Úvod	2
1. Rodina	3
1.1 Co je rodina	3
1.2 Psychologická charakteristika rodiny	4
1.3 Význam rodiny pro vývoj a socializaci dítěte	5
1.4 Dílčí závěr	7
2. Rozvedená rodina	8
2.1 Klasifikace rozvedené rodiny	8
2.2 Manželství a rozvody v číslech	10
2.3 Rozvod – mýty a skutečnost	11
2.4 Dílčí závěr	15
3. Vybrané kapitoly ze sociologie rodiny se zaměřením na rodiny neúplné	16
3.1 Podoba rodiny se mění	16
3.2 Rozvody- rozvodovost	19
3.3 Vliv rodinného prostředí na výchovu dětí a mládeže	23
3.4 Krizové životní situace a jejich řešení	25
3.5 Dílčí závěr	29
4. Psychické problémy dětí z neúplných rodin	30
4.1 Vlastní zkušenosti	30
4.2 Jak působí pomluvy, napadání, programování tzv.“rozvodové jedy“ na děti	31
4.3 Vliv rozvodu rodičů na psychiku, vývoj a život jedince	34
4.4 Možnosti prevence a nápravy psychických problémů dětí způsobených rozvodem rodičů	35
4.5 Dílčí závěr	37
Závěr	38
Resumé	39
Anotace	40
Seznam použité literatury a odkazů	41

Úvod

Dnešní uspěchaná doba, společnost i civilizace poskytuje čím dál tím méně jistot a bezpečí. Největší jistotou pro každého člověka je jeho rodina. Přítomnost blízkých lidí poskytuje nezbytný pocit bezpečí. Potřebujeme mít někoho, kdo nám rozumí, s kým se můžeme podělit o své starosti i radosti. Maminka nebo tatínek jsou těmi osobami, které by alespoň ze začátku života neměli chybět. Rodiče jsou právě ty pravé osoby, jimž se můžeme se vším svěřit. Bohužel ne vždy a ve všech rodinách tomu tak je. Jsou děti, jimž chybí přítomnost maminky, častěji však tatínka doma. Jak jsem již předeslala, tak častěji chybí v rodině otec. Náš právní řád, potažmo soudy, dávají přednost při svěřením dítěte do péče po rozvodu matce. Předpokládá se, že matka má k dítěti blíže a dokáže se o dítě lépe postarat než otec. Existuje i možnost, že odpovědnost a péči převezme otec. V případě, že matka není schopná plnit tuto povinnost, jeví se to z hlediska psychiky a zabezpečení dítěte lepší. Není ideální když člověk, který se má později právoplatně zařadit do společnosti, vyrůstá třeba v dětském domově. Společnost se snaží těmto rodinám pomoci, ale může vyřešit všechny problémy? Je vůbec schopna pomoci človíčku, který nic nezavinil a mnohdy ani nechápe, proč se maminka s tatínkem hádají? Nepochopí, proč vidí jednoho z rodičů jen občas nebo vůbec. Existuje mnoho různých variant: „odchozí“ rodič se o dítě dál nezajímá, nebo jen sporadicky, jindy brání styku s druhým rodičem ten, který zůstal s dítětem sám. Nemluvě o tom, když se maminka podruhé vdá a přivede jiného tatínka. Jak se na to vše dívá dětská duše? Jak se s tím vyrovnává?

1. RODINA

Prvním pojmem, který otevírá moji bakalářskou práci je pojem rodiny. V minulosti se tvrdilo, že rodina je základ státu. Základem zdravého státu by opravdu rodina měla být. Je to první sociální skupina, se kterou se člověk setkává a která mu dává základ do života, formuje ho.

Moje primární rodina měla kdysi 4 členy. Maminka, tatínek, bratr a já. Doposud svoje vlastní děti nemám a tak mě rodičovské starosti možná čekají.

Rodina měla na můj vývoj a socializaci do společnosti rozhodující význam. Jsme normální, fungující a sociálně podnětná rodina.

1.1 Co je to rodina

rodina, původní a nejdůležitější sociální skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou. Je založena na manželství či pokrevním příbuzenství (rodičovství, sourozenectví ap.). V širším pojetí dočasné nebo trvalé společenství jednoho či více mužů s jednou či více ženami (polygamie), v nejužším pojetí trvalé spojení jednoho muže a jedné ženy (monogamie). Členové rodiny jsou spojeni společným soužitím, vzájemnou morální odpovědností a vzájemnou pomocí. Z hlediska socializace je rodina skupinou primární, jejíž život je charakterizován specifickým spojením biologických, hospodářských, morálních, psychologických, právních a jiných procesů, v nichž se jednotlivé funkce rodiny realizují. Za základní jsou považovány funkce reprodukční, ekonomická, výchovná, socializační a ochranná. Konkrétní podoba rodiny, její velikost a funkce, je závislá na společenských podmínkách v dané sociální kultuře.

Tolik k pojmu rodin dodává encyklopedie DIDEROT.

1.2 Psychologická charakteristika rodiny

Rodina je oním sociálním prostorem, který po celý život zásadně ovlivňuje socializaci osobnosti.

Psychologickou definici rodiny uvádí s odvoláním na Schneewinga P. Říčan (1991). Podle Schneewingovy definice je rodina „intimní vztahový systém vyznačující se časoprostorovým ohraničením, jeho členové utvářejí svůj společný život především v prvotním prostoru z něhož jsou vyloučeny jiné osoby“. Rodina je vytvořena na základě vzájemných závazků a společných cílů, jež podle citovaného autora „nemusí být výslovně formulovány a tím méně institucionálně stvrzeny“.

K dalším znakům rodiny patří časoprostorové ohraničení a jeho relativní trvalost. Za těchto podmínek vzniká psychická, především emoční intimita.⁽¹⁾

P. Říčan považuje tuto definici za příliš širokou a doporučuje ji zúžit. A mluvit o rodině pouze tam, kde jde o specifický *asymetrický vztah péče a výchovy* na jedné straně a *jejího přijímání* na druhé straně.

Nicméně zahrnuje do užšího vymezení i „ty intimní systémy, které se udržují poté, co pominuly podmínky jejich vzniku, tedy rodiny složené ze samostatně žijících dospělých dětí rodičů“.

C. Wirtaker chápe rodinu jako „integrovaný celek, charakterizovaný generační separací rodičů od dětí, přičemž zdravá rodina se vyznačuje flexibilitou v rozdělení moci, pravidel i rolí a operuje jako otevřený systém vztažený k širší rodině i okolnímu světu“.

Řekneme – li rodina a její vliv na jedince, pak vlastně míníme hned několik rodin. Především rodinu „výchozí“ (do které se jedinec narodil), rodinu, kterou od počátku vytváří, tedy rodinu „zakládanou“ a ještě jednu rodinu – rodinu jako model obsažený v tradici, v kultuře společnosti. Až se založením rodiny vlastní nabývá vnímání smyslu rodiny stabilní podoby. Většinou až s osvojením rodičovské role, dochází ke skutečné proměně role z dospělého dítěte na dospělého partnera.¹⁾

¹⁾ Říčan P., Psychologie rodiny - obor ve stavu zrodu, 1.vyd., Cs.psychol., Praha: 1991, s. 38-47.

Dalším sociálně psychologický problémem rodinných interakcí je konflikt životních stylů rodin obou partnerů. Po období zamilovanosti, tedy po období mileneckém nastupují další role. Role partnerská a rodičovská. Právě zde se projeví silný vliv životních stylů výchozích rodin, nastává zjevný, či latentní rozpor, který se promítá i do výchovy dětí.

Sociálně psychologickým problémem vztahu výchozí a zakládané rodiny je rovněž tzv. transfer stylu interakcí. Styl interakce mezi rodiči (otec- matka, rodiče – prarodiče, ale i rodiče - škola atd.) působí nejen jako samostatný formativní vliv na utváření mezi osobních vztahů dítěte v rodině i mimo ni, ale značně je předznamenává i do budoucna. Je obecně přijímána teze, že dělba pozic mezi sourozenci a pojetí sourozenecké role mají vliv na charakteristické rysy jedince později mimo výchozí rodinu. Lze říci, že vztahy v zakládané rodině jsou trvalejší a úspěšnější, čím více se podobají vztahům v rodině původní.

Výrazný vliv na utváření osobnosti dítěte mají též tzv. výchovně vzdělávací interakce – tedy především výchova.¹⁾

1.3 Význam rodiny pro vývoj a socializaci dítěte

Lidské dítě se rodí do života poměrně chudě vybaveno vrozenými vzorci chování, o to více je vrozeně schopno adaptovat se na podmínky, v nichž od narození žije a učit se všemu, co pro svůj život potřebuje.

Lidská schopnost adaptace a učení je proti jiným živočišným druhům nesmírná. Přirozeným rámcem pro toto učení je rodina a to, čemu se dítě naučí je v podstatě určováno působením rodiny. Rodina uspokojuje biologické potřeby dítěte, poskytuje však také uspokojení jeho základních psychických potřeb, především potřebu bezpečí a trvalého

¹⁾ Řezáč J., Sociální psychologie, 1. vyd., Brno: PAIDO, 2001, s. 192-194.

citového vztahu. Rodina rovněž poskytuje základní výkladové vzorce pro poznávání světa a působí na vytváření představy dítěte o sobě samém – na jeho sebepojetí a sebehodnocení. Tím se rodina stává podstatným činitelem i při utváření osobnosti dítěte – ovšem tím i vzniku případných odchylek a deformací. Procesem v němž toto základní působení rodiny probíhá, je socializace dítěte. Socializací označujeme přetváření a vývoj člověka, respektive rozvoj jeho osobnosti působením sociálních vlivů i vlastních činností dítěte, kterými na tyto vlivy reaguje, vyrovnává se s nimi, mění je a zvládá. Dítě je na své rodiče ve všem odkázáno. Proto je kvalita i kvantita rodinné péče o dítě rozhodujícím činitelem v jeho vývoji i při utváření jeho osobnosti. Vidíme ovšem, že se jedná o proces dvojstranný, rodina zajišťuje jeho rámec a poskytuje dítěti potřebné podněty, dítě však není pouhým pasivním objektem tohoto působení, aktivně se podnětu zmocňuje, někdy dokonce provokuje jejich poskytování, zpracovává je a tím se na utváření své osobnosti samo podílí. Kromě kvality a míry poskytovaných podnětů je totiž důležité i to, jak je dítě chápe a jak se s nimi vyrovnává. V průběhu socializace se dítě učí podílet se na společných činnostech, čímž rozvíjí své schopnosti a potvrzuje si svoji kompetenci. Dítě přijímá vlivy kultury do které patří, přijímá hodnoty a morální normy, učí se, co je správné a špatné, vhodné či nevhodné. Vliv rodiny je mimořádný i na utváření sebepojetí, sebehodnocení obrazu vlastního já u dítěte.

V rodině se dítě poprvé pokouší uplatnit své rozvíjející se schopnosti, v rodině, z reakcí rodičů, z odměn a trestů za svoje chování se dozvídá nejen to, co je správné a špatné, ale i to jak je ve svých činnostech úspěšné. Tím se vlastně dozvídá, jaké je. Sebepojetí dítěte je tedy zásadně formováno sociálně zprostředkovanými reakcemi z jeho okolí. Obraz, který si dítě vytváří o svých schopnostech, předpokladech a možnostech je takřka beze zbytku vytvářen těmito reakcemi - jiný zdroj informací dítě vlastně nemá. Dítě proto tento obraz přijímá a jeho další aktivity, prožívání a aspirace jsou podstatně ovlivněny tímto primárním vlivem. Proto i dospělý či dospívající jedinec, který už je více schopen posoudit sebe sama, je rámcově ovlivněn prvním obrazem, kterého se mu dostalo v dětství. Nejde o to, aby se dítě v rodině setkávalo pouze s kladnými a pozitivními reakcemi – pokud s ním rodiče v něčem nesouhlasí, je to pro dítě stejně důležitá informace, jako pochvala. Rodiče by však nikdy neměli zavrhnout dítě jako takové, odmítání by se mělo vztahovat pouze na nepřijatelné chování. Rodina a její vztah k dítěti ovlivňuje podstatným způsobem základní vztah důvěry, který dítě vytváří k okolnímu světu. Ujistění o tom, že svět je dobrý a je možno mu důvěřovat, získává dítě z pocitu bezpečí a lásky, který mu poskytují milující rodiče.

V rodině se také klade základ struktury osobnosti – vytvářejí se rysy osobnosti. Celkově jsou ovlivněny sebehodnocením a sebepojetím, závislími na obrazu, který sociální prostředí dítěti sděluje. V jednotlivých situacích jsou různé způsoby chování dítěte jeho rodinou přijímány či odmítány. Tím se některé způsoby chování a reakce posilují, jiné vyhasínají. Ve skutečnosti samozřejmě tato absolutní závislost existuje jen zřídka, protože ani reakce okolí nejsou absolutně jednoznačné a záleží na aktivitě, prožívání i genetické výbavě samotného dítěte. Opakování určitého způsobu chování však vytváří získanou dispozici chovat se daným způsobem a tak se původně možná náhodné způsoby řešení nějaké situace stávají trvalými rysy chování a tím vytvářejí rysy osobnosti jedince. Rodina se tak podstatným způsobem podílí na vytváření základu osobnosti dítěte. Způsoby chování, přijímání či odmítání dítěte či dokonce jeho týrání a zneužívání proto nepůsobí pouze aktuálně, ale mají dlouhodobé důsledky pro celkový vývoj dítěte.¹⁾

1.4 Dílčí závěr

Rodina je dnes skloňována ve všech pádech. Její význam jak pro dobrý start do života, tak pro vývoj celé osobnosti člověka je obrovský a nenahraditelný. Důležitost přítomnosti obou rodičů, možnost porovnání mužského a ženského vzoru chování je neoddiskutovatelná. Z naší prvotní rodiny si bereme vzor při založení rodiny vlastní. Není nic hezčího než normální, fungující rodina.

¹⁾ Matějček Z., Rodiče a děti, 1. vyd., Praha: Avicenum, 1986, s. 38-39.

2. Rozvedená rodina

Osud naší rodiny pokračoval tím, že se moji rodiče rozvedli a nás s bratrem rozdělili. „Rozvedená rodina“ je tedy rodina, která je obvykle neúplná. Někdo v ní chybí.

Nesoulad rozvrat, rozvod. Všemi těmito fázemi naše rodina procházela. Ovšem dítě si toho naplno všimne a uvědomí si situaci, až dojde ke konečné fázi, tedy k rozvodu.

Stran situace po rozvodu panuje mnoho mýtů. Mohu potvrdit z vlastní zkušenosti, že jde opravdu jen o mýty, ne o skutečnost. Rozvod je opravdu bolestivá věc a trvá dlouho, než se vzniklé problémy vyřeší.

2.1 Klasifikace rozvedené rodiny

Rozvedená rodina je rodinou, kde se manželé rozvedou a děti vychovávají odděleně. Přináší to různá úskalí a problémy.

Nesoulad, rozvrat, rozvod

Rozvod manželství a rozpad rodiny představují jedno z nejsvízelnějších období, a to nejen pro přímé účastníky rozvodu tj. pro rodiče, ale často pro celou širší rodinu. Má své aspekty psychologické. Rozvod není v našich zemích ojedinělým jevem, ba právě naopak. Počet rozvádějících se rodin se drží na vysoké úrovni. Je to období naplněné stresem a frustrací důležitých lidských potřeb. Je to období, jehož důsledky mohou ovlivňovat účastníky rozvodu po celý další život.

Někdy se rozvody řadí mezi projevy tzv. sociální patologie. Rozvod má četné rozporné charakteristiky. Protože může být považován za určité základní společenské sanační opatření, které má zamezit nesouladu a těžkým konfliktům mezi manželi. Má skončit problematické období a proto je rozvod obecně akceptován. Ne vždy se však naděje naplňují a očekávané

pozitivní změny se neobjeví. Naopak dochází k další frustraci, stresu a konfliktům i v době po rozvodu.

Z teoretického hlediska je správné hovořit o třech stádiích :

- **Manželský (rodinný) nesoulad.** Vzniká z více či méně podstatných rozporů, ve kterých se prokazuje snížená schopnost partnerů a najít vhodné kompromisy a rozpory řešit: tento manželský nesoulad, který je poměrně běžný a nebývá nikým „ diagnostikován“, přechází v menší části případů v manželský (rodinný) rozvrat.
- **Manželský (rodinný) rozvrat.** Jde již o podstatnější postižení některé ze základních rodinných funkcí (emoční, ekonomické, výchovné): rodinný rozvrat může být akutní nebo dlouhodobý, v některých ze svých fází pak může přejít v rozvod.
- **Rozvod.** Je formálně právním ukončením manželského vztahu dvou jedinců, krajním řešením v procesu rozvratu manželství. Rozvod na rozdíl do rozvratu manželství je deklarován a to tím, že je podán návrh na rozvod, že proběhne rozvodové řízení a do celého děje, který byl předtím pouze součástí rodinného života, vstupují úřední instituce, jako např. soudy, právníci, oddělení péče o dítě a jiné.

Je nutné si uvědomit, že vedle rodin s rozvedenými manželi existuje značný počet nepříliš dobře zjištělných rodin, které žijí v trvalém rodinném rozvratu s výrazným narušením rodinných funkcí, ale o rozvod z nejrůznějších důvodů nepožádají. Někdy hovoříme o rozvodu nedeklarovaném.

V procesu rodinného nesouladu, rozvratu se jen výjimečně může stát, že alespoň jeden z manželů citově či jinak nestrádal. Co se ukazuje jako zcela jisté, je fakt, že rodinným rozvratem a rozvodem je výrazně ohrožen zdravý vývoj osobnosti dítěte, které rozvrat v manželství rodičů prožívá. Jak ukázaly četné výzkumy, neexistuje věk, ve kterém by dítě rodinným rozvratem netrpělo. Jde pouze o to, že reakce dítěte v určitých obdobích vývoje jeho osobnosti je různá podle věku a také podle pohlaví.¹⁾

¹⁾ Matějček Z., Dytrych Z., Krizové situace v rodině očima dítěte, dotisk, Praha: Grada publishing, 2005, s. 39-40.

2.2 Manželství a rozvody v číslech

Počet sňatků v ČR od roku 1993 trvale klesá zhruba o 7,5% ročně. Mírně klesá podíl prvních sňatků svobodných ženichů i nevěst, úměrně k tomu stoupá druhých a dalších sňatků. V posledních letech stoupá průměrný věk při prvním sňatku. Vloni byl 30,7 roku u mužů a 28,1 roku u žen.

Počet rozvodů v ČR trvale roste. Loni bylo rozvedeno 31 300 manželství. Vrchol rozvodovosti má podle demografů ČR možná již za sebou, i když nadále patří mezi evropské rekordmany. V roce 2004 se rozvedlo 49,3 % svazků, tedy prakticky každý druhý.

V Evropě se rozvádějí nejvíce občané ve skandinávských zemích a v Belgii. Nejméně rozvodů je ve státech se silnou katolickou tradicí – v Itálii, Řecku a Španělsku.

Rozvedená manželství trvají v průměru 12 let. Nejčastěji se rozvádějí lidé na začátku vztahu, po 3 až 5 letech od svatby. Přibývají však i rozvody po 20 až 25 letech manželství.

Asi dvě třetiny loni rozvedených párů měly děti. V 90. letech přišlo rozvodem o denní kontakt s jedním z rodičů přes 340.000 dětí.

Podle údajů ČTK ¹⁾

¹⁾ Vladimír Vymazal, MF DNES 25.3.2005

2.3 Rozvod – mýty a skutečnost

- Rozvod je údajně jen přechodná krize. Působí sice rány, které se však zase brzy zahojí.
- Pro děti je rozchod lepší než žít doma s rodiči, kteří žijí od sebe vnitřně oddělení.
- Poklidný rozchod prý dětem pomůže, aby rozbití rodiny přestály bez újmy.

Výsledky výzkumu ve skutečnosti ukazují, že rozvod znamená hluboký otřes jak pro dospělé, tak pro postižené děti. U dospělých je ztroskotání manželského vztahu doprovázeno například zřetelně vyšší úmrtností. Například úmrtnost třicetiletých až čtyřicetiletých rozvedených mužů je o 250 procent vyšší než u ženatých.

Některé problémy dětí z rozvedených rodin:

- ✓ ve zvýšené míře trpí depresemi,
- ✓ mají poměrně větší problémy s učením,
- ✓ chovají se vůči svým rodičům a učitelům agresivněji,
- ✓ jako dospělí mají více psychických problémů,
- ✓ plodí nemanželské děti,
- ✓ méně uzavírají manželství,
- ✓ mají vyšší rozvodovost než děti rodičů, kteří se nerozvedou.

Děti byly velmi otřesené. Rozvod prožily jako vážné ohrožení jejich bezpečí a jistoty. S nevyvratitelnou logikou si z toho vyvodily: Jestliže jeden rodič druhého opustí, proč by jeho, dítě, nemohli opustit oba?“

Mnohé trpěly nespavostí. Menší děti byly přesvědčeny, že to ony byly příčinou problému, který rodiče rozehnal od sebe.

Starší děti reagovaly spíše hněvivě, protože považovaly rodiče za sobce. Široce rozšířená představa, že dětem se rozvodem ulehčí, protože se jím končí špatné manželství, neodpovídá výsledkům výzkumu. Mnoho dětí bylo i přes těžkosti v manželství rodičů přece jen s rodinným životem spokojeno. Děti z rozvedených manželství shodně ujišťují:

„Dnem, kdy se moji rodiče rozvedli, skončilo moje dětství!“¹⁾

5 Mýtů o rozvodu

Mýtus 1:

Společný život před svatbou ("manželství na zkoušku") vede k déle trvajícím manželstvím.

Omyl! Mnoha lidem to připadá jako samozřejmá pravda. Často slyšíte, že pár, který žije společně, vstoupí do manželství jen když se přesvědčí, že partneři jsou jeden pro druhého ti praví. Konvenční manželství, říkají, závisí mnohem víc na náhodě. Ale fakta hovoří jinak. Páry, které žily pohromadě před svatbou se rozvádějí do osmi let o 60% častěji.

Mýtus 2:

Rozvedení se poučí ze své špatné zkušenosti a podruhé si zvolí partnera mnohem moudřeji.

Omyl! To je další mýtus, který mnoha lidem připadá smysluplný. Jistě budou lidé podruhé mnohem vyspělejší a vytvoří šťastnější manželství. Fakta ale opět hovoří jinak. Manželství rozvedených mají dvojnásobnou pravděpodobnost rozvodu než konvenční manželství.

¹⁾ INTERNET – [http:// www. ethos. cz /](http://www.ethos.cz/)

Mýtus 3:**Rozvod je pro děti lepší-konflikty ve špatném manželství je příliš rozrušují.**

Omyl! Znovu mýtus, se kterým většina lidí souhlasí. Ale skutečnost je jednoznačná „Výsledky dětí žijících ve vysoce konfliktních rodinách jsou bližší dětem z málo konfliktních rodin než výsledky dětí z rodin rozvedených“. Přestože nikdo nepochybuje, že konflikt rodičů je pro děti špatný, sledování ukazuje, že rozvod vše ještě zhorší.

Mýtus 4:**Rozvod udělá "tlustou čáru" za konflikty, takže se všichni mohou uklidnit a znovu urovnat své životy.**

Omyl! „ Zkušeností většiny dětí, jejichž rodiče se rozvedli jsou větší konflikty po dlouhou dobu“. Příchod nových partnerů a konflikty provázející otcovo nebo matčino právo na styk s dítětem znamenají, že problémy mohou pokračovat do neurčita. Pěkné shrnutí poskytuje také Centrum pro výzkum rodiny na Cambridgeské universitě: „Děti, jejichž rodiče se rozvedli byly v průměru méně emocionálně stabilní, opouštěly domov dříve a rozváděly nebo rozcházely se častěji... Zdá se, že kritické je vědomí dítěte, že se jeho rodiče z vlastní vůle rozešli, což pro mnohé znamená, že se rodič rozhodl je opustit.“

Mýtus 5:**Děti by byly raději, kdyby se jejich rozhádání rodiče rozešli.**

Omyl! „Když jsou děti tázány, co by si přály, téměř vždy odpovídají, že jediná věc kterou chtějí je, aby rodiče zůstali spolu“.¹⁾

Častou příčinou rozvodu se stává rozdílnost povah, přičemž k zjištění dochází většinou po uspěchaném manželství, nebo při přehlédnutí chyb, které se časem zvyrazňují a začínají druhému partnerovi vadit. Zhruba každá třetí dvojice uzavírající manželství nemá základní finanční předpoklady pro společný život a nemůže tedy převzít plnou ekonomickou

¹⁾ INTERNET- <http://www.stripky.cz/>

odpovědnost za založení rodiny tak, aby plnila svou sociální funkci. Jen málo mladých manželů má svůj samostatný byt. Je potvrzeno, že v současné době 80% mladých manželských párů začíná svůj život v bytě rodičů, což samozřejmě vede k rozporům a tudíž je i předpokladem pro zánik manželství. Další faktory, které mají vliv na rozpad manželství, je například špatná schopnost dobře hospodařit, nepřipravenost na manželské soužití, při přehnané dominanci jednoho partnera většinou dochází ke konfliktům. Mladí partneři jsou často ovlivňováni postoji svých rodičů, především však faktem, že rodiče sami prožili manželský rozvrat. Rozvod se nejvíce objevuje v rodinách mladých lidí už po krátké době manželství, často v rodinách, které mají jedno, ale i více malých dětí. Rozchodem rodičů vzniká neúplná rodina, ve které matka, do jejíž péče jsou děti v naprosté většině svěřovány, mívá velice obtížnou životní situaci, což se odráží i ve výchově dětí. V rodině chybí mužský vzor, a proto se nemohou dobře vytvářet vzorce chování, které by později, v době dospělosti dítěte vedly ke zdárnému vytvoření jeho rodiny. Rozvod má negativní vliv na potomky rozvedených manželů, statistiky ukazují, že děti rozvedených rodičů se sami rozvádějí častěji, než děti rodičů, kteří se nerozvedli. Některé se s rozvodem rodičů vyrovnají lépe, jiní hůře, všechny však nějak poznamená, přestože -na základě věčných hádek, rodinné nepohody a vypjatosti -s rozvodem většina dětí souhlasí. U některých dětí pak zůstávají trvalé následky, jež mohou značně ovlivnit jejich život.

Většina rozvedených rodičů téměř bez výjimky přehlíží nebo podceňuje rozsah, vážnost a trvání traumatu dítěte způsobeného rozvodem. Pro všechny děti v péči matek je rozpad rodiny smutným a tísnivým zážitkem. V prvních týdnech a měsících po rozchodu rodičů poté, co otec z domu odejde, jsou u všech dětí patrné nějaké negativní reakce. Cítí zlost, zmatenost a obavy, vyžadují více pozornosti od svých rodičů a učitelů, začnou plakat pro maličkosti, u starších dětí se mohou vyskytovat stesky na neopodstatněné tělesné nevolnosti, jako jsou bolesti hlavy a bolesti žaludku.

Existují i způsoby, jak utrpení dítěte z rozvodu snížit na minimum:

1. Dostatečný kontakt s každým z rodičů tak, aby se vztahy mezi rodiči a dětmi udržovali na kvalitní úrovni

2. Málo konfliktní vztah mezi rozvedenými rodiči
3. Správné výchovné metody založené na třech bodech-vřelost, pevnost a důslednost
- 4 Co nejméně změn pro děti
5. Vhodný systém podpory od okolí pro děti a pro rodiče

Ačkoli je rozvod velice těžkou zkouškou v životě člověka, obzvláště pak v životě dítěte, nemusí samozřejmě v každé rozvedené rodině vyrůst dítě nějak negativně poznamenané. Naopak si myslím, že podle starého pravidla „všechno zlé je k něčemu dobré“, může i rozvod člověka o mnoho obohatit, přinejhorším o zkušenost, jak by lidský vztah neměl dopadnout, ale kromě toho může rozvod přinést dítěti i mnohem cennější hodnoty.

Záleží jen a jen na rodičích, jestli dítěti ukáží, že přestože spolu přes neshody nemohou žít, tak spolu dokáží komunikovat jako dva dospělí lidé schopní tolerance.

Naše rozvodovost patří k největším v Evropě přičemž nejvíce se vyskytuje v severních a západních Čechách, kde se téměř shoduje s počtem sňatků.

Z průběhu let vyplývá, že rozvodovost u nás je vysoká, na druhé straně, počet sňatků se neustále snižuje. Na nízké sňatečnosti se nepodílejí pouze mladí lidé odkládající vstup do manželství převážně z ekonomických důvodů, ale podílejí se na ní i osoby rozvedené.¹⁾

2. 4 Dílčí závěr:

Rozvod je pro všechny zúčastněné věc bolestivá a frustrující. Představuje trauma hlavně pro děti. Panuje o něm mnoho mýtů a polopravd. V rozvedené rodině bude vždy někdo chybět. Statistická čísla nám ukazují, že v dnešní době je stále více rodin, které jsou nekompletní. To je škoda.

¹⁾ INTERNET – [http:// www.cdstudent.cz/](http://www.cdstudent.cz/)

3. Vybrané kapitoly ze sociologie rodiny se zaměřením na rodiny neúplné

K celkovému dokreslení situace neúplných rodin patří i jejich sociologie. Proto jsem se rozhodla zařadit i pár kapitol, které se této problematice týkají.

3.1 Podoba rodiny se mění

Problematika rodiny je na celém světě maximálně živá a aktuální. Myslíme, že nám dosud chybí analýza, která by ji viděla ve všech souvislostech. Podle Ústavy ČR je rodina základ státu. Rodina je kousek tkáně společnosti, a proto nemůže být redukována jen na otázky ekonomické a sociální. Rodina má nezastupitelné postavení ve výchově dětí a v celém procesu socializace.

Vztah mezi mužem a ženou je základním vztahem v celé společnosti. Režisérka Věra Chytilová jej nazvala „Hrou o jablko“. V této souvislosti platí, především první zákon dialektiky: zákon jednoty a boje protikladů - zákon rozporu. Je zde jednota i protiklady. Rozpory mezi mužem a ženou se nejlépe řeší pod peřinou.

Dialektika nás provází celým životem : procesy a jevy mohou přecházet ve svůj protiklad : vlhké schne, teplé se ochlazuje, ale také platí, že láska přehází v nenávisť. Prostě, svět tvoří jednotu bojujících protikladů. Podoba rodiny se mění. Může být její tradiční model ještě přitažlivý?

Nastává krize komunikace a dialogu v rodině. Chybí schopnost zvládnout současné obtížné situace, které nepostihují jen rodinu, ale celou společnost. Současná rodina je labilní s častým přechodem do neúplné rodiny.

Klasická rodina

1. Byla sevřena do poměrně úzkého rámce, kterému se jednotlivec měl přizpůsobit,
2. Vyžadovala od obou partnerů celoživotní monogamní vztah,
3. Jasně byly vymezeny role muže a ženy, aby se navzájem doplňovaly.

Muž: zajišťoval rodinu finančně a navenek ji reprezentoval.

Žena: se starala o domácnost a vychovávala děti, uvnitř rodiny měla právě žena velmi silné mocenské postavení a o tom se dnes už téměř nemluví.

Patriarchální rodina (dominantní role otce) měla více než by se na první pohled zdálo.

V dnešní době chybí toto jasné vymezení rolí. I když se stále automaticky předpokládá, že domácí práce a péče o děti jsou doménou ženy, těžko lze přehlédnout, že tatáž žena- chodí zároveň do práce. Byly narušeny klasické role muže a ženy. Nedá se přesně říci, co má kdo dělat. Partneri si to mezi sebou domlouvají podle konkrétní situace a toto vyjednávání bývá velmi často konfliktní.

Jasně vytýčené bariéry klasické rodiny se stále více uvolňují. Roste počet lidí, kteří se vymykají univerzálnímu modelu. Nápadnější je tato skutečnost na Západě, kde se stále více prosazuje tendence k neformálnímu soužití, dokonce i když partneři mají již děti (viz. Francie, Švédsko...). I u nás je stále více dvojic, které nepotřebují pro své soužití potvrzení z úřadu. Mění se pohled na rozvedené muže a ženy, svobodné matky apod.

Dnes žije v neúplných rodinách asi 15% dětí. Počet nesezdaných partnerů se dá pouze odhadovat, ale jisté je, že taky roste. Prognóza předpokládá, že počet oněch atypických rodin se během 10let zdvojnásobí. Nebude už možné hledět na ně pouze jako na okrajový jev.

Většina lidí si představuje klasickou rodinu a touží po ní. Různé podoby budou stále více přijímány jako normální, legitimní a přestanou být chápány jako odchylky, nebo deviace. Onen základní typ stále převládá a představuje ideál, ke kterému se upíráme. Realita je ovšem čím dál pestřejší, což také velmi komplikuje uvažování a rodině a ztěžuje práci zákonodárcům, kteří mají koncipovat nové zákony.

Teprve před 100 lety, přesněji mezi roky 1880 a 1910, skončila v Evropě doba, ve které manželé o vhodné době k narození dítěte, ani o počtu dětí neuvažovali. Děti jim „posílal Bůh“ asi tak, jako nám osud posílá nemoci. Dnes v bohatých západních státech roste jak počet dětí narozených mimo manželství, tak počet dvojic programově bezdětných.

Dítě je v současnosti především citovou investicí. Z čistě ekonomického hlediska je dítě investice velká a nevratná. Proto je pečlivě zvažována a proto se v rozvinutých zemích rodí dětí stále méně. A proto je dnes na západě rodina s mnoha dětmi anomálií.

Protože city představují velmi křehké pouto, stala se rodina velmi křehkou institucí. Emocionalita párového soužití je v první instanci řízena hormonálně.

Současné výzkumy ukazují, že lidé jsou biologicky naprogramováni na intenzivní erotický zájem o partnera po dobu asi tří až čtyř let. Rozvodové statistiky současných západních společností ukazují, že k první vlně rozvodů dochází právě po uplynutí této lhůty. Děti vyrůstajících v neúplných rodinách přibývá.

Současné západní rodiny skoro vždy začínají párovým soužitím dvou dospělých partnerů. Tradiční systém sociální kontroly rodinného chování stále slábne. Donedávna bylo ostudou, když matka měla dítě za svobodna, a jisté stigma představoval i rozvod. Dnes společnost bodře toleruje soužití homosexuálních párů a diskuse se vede nanejvýš o tom, zda je vhodné, aby tento pár vychovával dítě.

Manželské chování našich současníků je dnešními autory považováno jako sériová monogamie. Člověk, který je pro partnery dostatečně atraktivní, může bez velkých obtíží založit během života rodinu několikrát.

Rodina je společenskou institucí, její podobu ovlivňují prominentní hodnoty dané společností. Neexistuje způsob, jak navrátit „zlaté časy“ soudržných rodin, které měly více dětí, nerozváděly se, staraly se o své staré a nemocné členy.

Rodina byla a je základní jednotkou všech lidských společností. Kulturní varianty rodiny se liší jen v tom, kolik generací žije pospolu a jak jsou diferencovány role dospělých.¹⁾

3.2 Rozvody – rozvodovost

Statistiky uvádějí, že ČR patří mezi země s nejvyšší rozvodovostí v Evropě, s tendencí dalšího růstu.

ROK	POČET
1970	21 516
1975	26 154
1980	27 218
1985	30 489
1990	32 055
1995	31 135
1996	33 113
1997	32 465
1998	32 363
1999	23 657
2000	29 704
2001	31 586
2002	31 758

Zdrojem byla statistická ročenka, ČSÚ, Praha: 2003, s. 116.

¹⁾ Matoušek O., at.al., Metody řízení a sociální práce, 1. vyd., Praha : 2003, s. 181-183.

Každým rokem se u nás rozvádí více než 30 000 manželství. Těmito rozvody je postiženo asi 40 000 závislých (nezaopatřených) dětí do 15 let, které ztrácejí svoji první životní základnu. Samotný tento fakt znamená pro značnou část dětské populace soubor stresů, které ovlivňují často celý další průběh jejich života a přispívají k nestabilitě jejich vlastních rodin v době dospělosti.

Současné průzkumy ukazují, že děti z neúplných rodin jsou na tom hůře ekonomicky, sociálně i vzdělanostně. Ztratí-li dítě jednoho ze svých rodičů do svých 10 let věku, má 2x častěji pouze základní vzdělání, ve srovnání s dětmi z úplných rodin.

Je však třeba také připomenout, že v manželství, které neplní svůj účel, kde navíc dochází k týrání a ponižování především žen a dětí, je rozvod zcela jasně pozitivním jevem. Pokud rozvody probíhají rychle a kulturně s ohledem na dítě, má však rozvod řadu výhod především proto, že končí často neúnosné podmínky soužití celé rodiny.

Zrychlení a zkvalitnění rozvodové práce je nejlepší cesta jak pomoci dětem, aby rozvodové a po rozvodové stigma nezanechalo na dětech celoživotní jizvy a šrámy, které si mnohdy nesou do svého života. Děti z rozvedených rodin se většinou zase rozvádějí, takže kruh je uzavřen. Připravit mladého člověka do manželství musí také škola nejen v předmětu rodinná výchova.

Hlavní důvody rozvodovosti

1. Rozdílnost povah, názorů a zájmů,
2. nevěra,
3. alkoholismus,
4. nezájem o rodinu včetně jejího opuštění,
5. neuvážený sňatek,
6. sexuální neshody,
7. zlé nakládání.

Vzrůstající počet rozvodů nemusí nutně znamenat krizi manželství, ale krizi optimální volby partnera. Lidé se nechtějí smířovat s nešťastným sňatkem.

Menší počet rozvodů v dřívějších dobách, vůbec nedokazuje, že zachovaná manželství byla vždycky šťastná. Rozvody přináší hlavně narušení citového vývoje dětí.

Sexuální neshody mnohdy sebou přináší nespokojenost, nevěru, alkoholismus a zlé nakládání. Vzájemné pochopení ve věcech sexu je dobrým předpokladem, že lidé se většinou dobře dohodnou i v otázkách rozdílných zájmů a názorů.

Nezaměstnanost odrazuje lidi od rozvodů

Sociální nejistota bývá stále častěji pojítkem rodiny. Manželé si sice přestávají rozumět, ale rozvést se z ekonomických důvodů nemohou.

Jen necelou stovku manželských párů rozvedli v loňském roce soudci na Jesenicku, v okrese s vysokým procentem lidí bez práce. Do zvažování, jestli svou nespokojenost s partnerským životem vyhrotil v rozvod, se v posledních letech vloudil zcela nový prvek - vysoká nezaměstnanost. Lidé se více rozmyšlejí, zda mají riskovat samotu v době, kdy si nejsou jisti stabilním výdělkem. Rozvod znamená v každém případě nejistotu pro všechny jeho aktéry, včetně navrhovatele. Pokud ale člověku navíc hrozí, že kromě rodinného zázemí může přijít i o práci, pocit nejistoty ještě znásobí.

Partneři si mnohdy sociální rizika uvědomují až při soudním řízení. Především na Ostravsku je procento lidí, kteří si rozvod na poslední chvíli rozmysleli, poměrně vysoké.

Z 1 777 případů projednaných v prvním čtvrtletí roku 2003 se soudům podařilo usmířit 165 párů. Každý desátý žadatel tedy nakonec svůj návrh stáhnul.¹⁾

Především ve velkých městech, kde se žije hektičtěji, anonymněji mají lidé více příležitostí k navázání nových vztahů a opuštění starých. Obecně ale platí i to, že na malém městě či na vesnici je rozvod společensky obtížnější. Lidé tu hůře odpouštějí selhání, pro osamělého člověka je těžší sehnat nového partnera.

¹⁾ Lidové noviny ze dne 4.8. 2003, s. 4.

Situace ukázaly, že existují povolání, jež jsou z hlediska stability partnerských vztahů vysoce riziková. Mezi takové profese můžeme zařadit herce, lékaře, číšníky. Naopak nejméně často se rozvádějí lidé v učitelských profesích a lesníci.

V poslední době však sociologové zaznamenali pozitivní trend. ČR postupně dohání vyspělé země, především ve věkové hranici, kdy mladí lidé uzavírají první manželství. Před rokem 1989 byla tato hranice poměrně nízká. První sňatky se uzavíraly v průměru ve 22 letech.

V minulém období prošlo manželstvím až 95 % žen. V tradičních společnostech tvoří počet neprovdaných až 18 % . Podle dalších statistických čísel se ukazuje, že ¾ manželských párů spolu zůstává až do smrti. Asi 20% rozvedených se podaří vytvořit stabilní vztah na druhý pokus. 1/5 populace naopak nemá pro trvalé soužití vlohy ani předpoklady.

Demografické údaje ukazují skutečnost, že bez jednoho z rodičů u nás žije 40 488 dětí. Pokud se rodiče rozvedou, v naprosté většině případů je dítě svěřeno do výchovy matce – až 95 % případů. Otcové tak své děti vidí jenom velmi zřídka a jejich vliv na výchovu je velmi omezený. Přitom víme, že role otce je nezastupitelná. A z hlediska řádného vývoje dítěte velmi důležitá.

Pokud jsou oba partneři rozumní, záleží jim na svých dětech, dokáží i tuto situaci vyřešit tak, aby co nejméně psychicky týrali své děti.

Statistiky ukazují, že v ČR ubývá rozvodů podle klasických příčin rozpadu manželství, jako jsou nevěry, alkohol, násilí ... Mezi hlavní důvody dnes patří: rozdílnost povah., neuvedené důvody....

Dnes mezi důvody rozvodů vévodí neutrální rozdílnost povah. Skutečné příčiny zůstávají v pozadí (spory o majetek...). Muži odcházejí snáze. Je to zejména případ úspěšných podnikatelů, zpravidla s mladší ženou. Počet rozvodů v ČR roste. Ročně se rozvádí prakticky polovina uzavřených manželství.¹⁾

¹⁾ Nevoránek J., Řehoř A., Kapitoly ze sociologie rodiny, Brno: IMS, 2004 s. 24.

3.3 Vliv rodiny a rodinného prostředí na výchovu dětí a mládeže

Rodina významně ovlivňuje výchovu dítěte. Řada výzkumů a životní praxe ukazuje, že rodinnou výchovu nelze dokonale nahradit. Žádnou jinou institucí.

Dítě potřebuje pro zdravý tělesný a duševní vývoj nejen zabezpečení základních životních potřeb a soustavnou péči i láskyplnou výchovu, pocit bezpečí a jistoty, vědomí, že je milováno.

Potřeba jistoty je zřejmě potřebou nejvýznamnější. Pro dítě je důležité vřelé příjemné prostředí mateřské a otcovské chování, pramenící z čistého lidského citu – z lásky. Právě s láskou je jistota a bezpečí úzce spojeno. Podmínkou zdravého společenského a citového vývoje dítěte je vhodné a láskyplné rodinné prostředí – domov.

Domov, to je především místo kde vznikají a rozvíjejí se nejkrásnější a nejhezčí lidské vztahy, místo které je prosyceno láskou rodičů.

Každé rodinné prostředí má svou celkovou atmosféru, je nějak citově zabarveno. To platí zejména o vztazích mezi rodiči a dětmi a mezi sourozenci navzájem. Děti nezbytně potřebují naši pozornost, ohleduplnost, pochopení a lásku.

Význam **citového klimatu** rodinného prostředí hodnotí také ve svém díle Antonín Vaněk takto :

Emoční atmosféra rodiny prostupuje všechno dění v rodině a dítě je do sebe nasává. Proto je emoční situace každé rodiny základním povahovým činitelem zejména ve fázi středního dětství mezi 3. -7. rokem, kdy se kladou základní tvary příští povahy. Všechna pozdější formování už jenom poopravují základní vyladění, a to i v době puberty. Lidé, kteří měli v tomto věku jasné, laskavosti prohráté dětství, vyrůstají v lidi citově kultivované, společensky kladné a tvořivé, jedinci, kteří v této fázi prošli atmosférou disharmonií, byli opakovaně zraňováni, zůstávají tímto poznamenáni na celý život.¹⁾

¹⁾ Vaněk A., Příznaky krize manželské rodiny, Praha: SPN, 1971, s. 25.

Dětství je dobou, v níž se odehrávají zásadní změny ve vývoji jedince, přičemž nejintenzivnější růst a vývoj probíhá v době předškolní. Délka dětství se pod vlivem individuálních i společenských podmínek liší a mění, je ovlivňována specifickými potřebami subjektivním prožíváním. Nesporné však zůstává, že v tomto období potřebuje dítě pomoc podporu dospělého.

Z hlediska výchovy se jednotlivé části a etapy života dítěte a dětství liší. Prokázaný však je význam počáteční etapy v celku lidského života, protože právě v tomto období se zakládají a rozvíjejí elementární a východiskové kvality jedince. Opakovaně bylo konstatováno, že dítě se za první čtyři roky svého vývoje naučí víc než za kterékoli další čtyřletí, včetně období, které lze považovat za dobu nejintenzivnějšího učení ve studiu vysokoškolském.²⁾

Šťastné dětství představuje optimální soubor podmínek a okolností v určitém životním období, které je jakoby uzavřené a vyřešené a z něhož pak do dalšího období nepřecházejí nedořešené problémy, trpkost, smutek, komplexy a nejistoty. Je to dětství, které nepostrádá jistotu a harmonii, dodávající sílu k odpovědnému zvládnání pozdějších úkolů.

Člověk, který neprožije šťastné dětství, kterému v tomto období nikdo nepomohl orientovat se ve složité skladbě světa, a přesto je postaven před úkol, povinnosti požadavky, o nichž si není jist, že je zvládne, nutně prožívá úzkost.

Optimální rodinné prostředí má následující znaky:

- vnitřní stabilitu rodiny,
- nenarušenou a přirozenou strukturu,
- kulturní atmosféru,
- civilizační standard.

Vnitřní stabilitu rodiny zajišťují zdravé, vyrovnané a stále emotivní vztahy mezi jednotlivými členy, zejména mezi rodiči, pocit bezpečí v rodinném kruhu před ohrožováním zvenku, vnitřní pohoda a shoda, společné prožívání radosti a neúspěchů a vzájemné pomáhání.

²⁾ Smrčka F., ABC rodinné výchovy, Praha: SPN, 1993, s. 45.

Přirozená struktura rodiny se projevuje kvalitou a úrovní výchovných stimulací v základních složkách osobnosti, tj. ve složce vzdělanostní, v kultivaci citových projevů a v druhu a obsahu mechanismů, jevících se jako soubor různých druhů návyků a dovedností, užívaných v každodenním životě.

Má-li být výchovné působení na dítě úspěšné, je především nutné, aby jednotliví výchovní činitelé spolu úzce spolupracovali a působili jednotně. Proto škola plánovitě spolupracuje s rodinou.

Pro zdravý vývoj dítěte je nezbytně třeba, aby je vychovali oba rodiče. Průzkumy potvrzují, že více než polovina mladých provinilců pochází z neúplných rodin.¹⁾

Spolupráce otce a matky při výchově je velmi důležitá.

V prvním období života dítěte má nesporně největší význam matka, která o dítě pečuje a dává mu citové podněty. Velmi záleží na tom, jak matka s dítětem jedná. Záleží na její vyrovnanosti, klidu a láskyplném přístupu k dítěti. Matčina úloha v prvních letech života má mimořádný význam. Stálá přítomnost vysoce citově angažovaných rodičů je dnes považována za nepostradatelnou podmínku zdravého duševního a tělesného vývoje dítěte.²⁾

Rodina má hlavní odpovědnost za výchovu svých dětí. Rodiče jsou nejdůležitějšími vychovateli. Nejdůležitějším předpokladem úspěšné rodinné výchovy je dobrý společný životní způsob rodičů a dětí. Plní – li rodina dobře svou výchovnou funkci, je nenahraditelná. jakoukoli výchovnou institucí.³⁾

3.4 Krizové životní situace a jejich řešení

Dynamika našeho života přináší nejen běžné sociální situace, náročné situace, ale někdy přímo krizové situace. Ty patří rovněž k životu a mají sociálně - pedagogický kontext. Co rozumíme krizovou životní situací?

¹⁾ Prechal J., Vychováváme děti, Praha : Práce, 1970, s. 21.

²⁾ Sobotková K., Vliv rodinného prostředí na zdravý vývoj a výchovu dítěte, Brno: MU, 2002, s. 210.

³⁾ Střelec S., Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I. Brno: Paido , 1998, s. 5.

Připojíme se k charakteristice, kterou uvádějí Jedlička a Koř'a (1998, s138), a chápeme krizovou situaci jako v krátkém čase vyostřenou situaci, kterou (na rozdíl od náročné životní situace) již není jedinec schopen sám překonat a pomocí vlastní strategie zvládnout. Vnitřní či vnější zátěž. Je to většinou důsledek jistých sociálních i osobních změn. Vnímání krizové situace je záležitost značně subjektivní a záleží na síle, vnitřní odolnosti jedince. To, co pro někoho je náročná životní situace, se kterou je schopen se „ poprat“ úspěšně sám, to pro jiného může znamenat naprosto beznadějnou krizovou situaci, ze které nevidí východiska.

Krizové situace se rozlišují na :

- **traumatické**, které jsou nepředvídatelné, velmi bolestivé (ztráta blízké osoby, úraz, vážné onemocnění, živelná pohroma apod.)
- **důsledek životních změn**, které přicházejí víceméně objektivně (stěhování, rozvod, klimakterium, odchod do důchodu, opuštění rodičovského domu).

Také **krizové situace probíhají ve fázích**. Jedlička a Koř'a uvádějí toto členění :

1. **Alarmující** počáteční : jedinec vnímá prvé signály ohrožení, cítí, že ztrácí půdu pod nohama. Začínají se objevovat pocity strachu tísně, zmatku. Člověk není schopen koncentrace, začíná být netečný. Objevuje se tenze, která může vyústit v depresi, ale také může mít formu agrese (autodestrukce, verbální apod.) Tato fáze může mít někdy i charakter šoku a dá se říci, že trvá řádově hodiny, dny.
2. **Kritická** : dochází ke ztrátě sebekontroly, je vyřazena racionální složka osobnosti, začínají výrazně převládat emoce, které signalizují sílící ohrožení. V těchto chvílích jedinec jakoby vysílá „ volání o pomoc“, ale často jen v náznacích a nesměle. Pokud není vyslyšeno, další vývoj se většinou ubírá cestou mechanismů izolace, útěku k alkoholu, lékům (hypnotikům, sedativům), drogám, nelze vyloučit ani vývoj suicidiální. Tato fáze trvá dny, týdny někdy i měsíce.

3. **Integrační** : nastupuje jako další fáze v případě, že nedošlo ke skutečné krizi. Volání o pomoc ohroženého jedince někdo vyslyšel. Pak dochází k mobilizaci sil, hledání řešení, konsolidaci osobnosti.
4. **Zpracovávání (přeorientování)** : dochází k obnovení narušení sebevědomí a sebecitu, k orientaci na nové osoby, nové hodnoty.¹⁾

Jaké jsou možnosti řešení krizových situací? Existují techniky vyrovnávání se s náročnými životními situacemi. Jsou známy techniky útočné, obranné, a další. I v krizových situacích je větší část těchto technik účinná. Je tu však jeden podstatný rozdíl. V náročných životních situacích jsou tyto techniky subjektivní záležitostí a jedinec jejich prostřednictvím hledá řešení více méně intuitivně. U krizových situací toho není schopen a tyto techniky musí být „naordinovány“. Jedná se o objektivní využití těchto technik, tím, že je navodíme a postup řešení situace je řízen. Právě zde je také pole působnosti sociálního pedagoga, který realizuje „výchovnou pomoc“ k zvládnutí života.

Zdůrazňujeme, že krizová situace vyvolává potřebu být aktivní při řešení. Adekvátní přístup ke „klientovi“ vyžaduje – na rozdíl od pacienta v nemocnici (ten je trpně ošetřován) - aktivizovat ho tak, aby byl schopen co nejvíce spolupracovat. Poskytovat mu „pomoc k svépomoci“. Nezbytným východiskem profesionálního zásahu je, aby klient i sociální pedagog dospěli ke společnému (či alespoň k blízkému) definování (interpretaci) dané krizové situace.

Jestliže jsme řekli, že v rozhodující kritické fázi dochází k „volání o pomoc“, tím kdo toto volání zachytí mohou být nejčastěji nejbližší (rodiče, partner, přítel). Jejich zásah ovšem nebývá profesionální (to ještě nemusí být samo o sobě na závalu), ale na místě právě sociálně pedagogický přístup ze strany vychovatelů, učitelů. Zásah psychologa v poradně či jiném (krizovém) zařízení bývá až tou krajní variantou a řada lidí se k vyhledání této pomoci neodhodlá vůbec (u nás není tradice mít svého psychologa, psychoterapeuta). Navíc tento krok není zdaleka vždy nutný, jestliže krizovou situaci objeví a hlavně zavčas někdo z blízkého výchovného personálu. Bohužel v praxi je mnohem běžnější to , že příznaky prvé „alarmující“ fáze neregistrujeme a jdou zcela mimo nás. Pozornosti zkušeného vychovatele

¹⁾ Jedlička R., Kořál J., Analýza prevence sociálně patologických jevů, Praha:Karolinum 1998, s.139-140.

by například neměly ujít všelijaké nápadnější změny (třeba že na sebe dotýčný přestane najednou dbát, chodí neupraveny apod.).

Pro pomoci v řešení krizových životních situací je možné vycházet ze známých obecných pojetí. Krizová situace je vždy příležitostí k jisté sebereflexi (zastavení se, zamyšlení nad sebou) V mládí je výhodou vyšší flexibilita, adaptabilita, chybí však potřebná zkušenost. Navozením sebereflexe by měl sociálně pedagogický zásah začít, v první řadě je potřebné stabilizovat klientovo „ já“. Je dobře známo, že jenom možnost „ vypovídat se“ přináší často značné uvolnění. Proto sociální pedagog - v roli „ poskytovatele“ pomoci k zvládnutí životní situace – nejprve klientovi pozorně naslouchá a provází ho v zamyšlení se nad danou krizovou situací a nad sebou samým.

Dalším postupem je možno využít různé **techniky řešení**. Při využití **techniky této racionalizace** se snaží svému klientovi racionálně zdůvodnit, proč k situaci došlo. Společně situaci analyzují (nejlépe s jistým přiměřeným časovým odstupem) a hledají východiska. Ke snížení případného pocitu viny u klienta může vést odhalování jeho role v krizové situaci.

Další účinnou technikou, kterou je možno použít, je kompenzace. Spočívá v hledání aktivit, které by pro osobnost v krizi mohly být východiskem z dané situace. Typickým příkladem je ztráta zaměstnání, ale také třeba výrazný neúspěch v nějaké činnosti (u žáka v nějakém předmětu ve škole). Jedinec, který má trvalé a výrazné neúspěchy, např. v pohybových aktivitách, může tyto neúspěchy kompenzovat např. studiem jazyků apod.

Jiným postupem v řešení krizové situace může být snaha navodit možnost **identifikace** s vhodným modelem účelného jednání. Profesionální „ pomocník “ – sociální pedagog – může nabízet příklady, které klienta motivují k vlastní aktivitě. Vhodnými vzory mohou být právě ti, kterým se podařilo krizovou situaci zvládnout, či jiné pro klienta „ silné“ osobnosti.

Vyloučit nelze ani techniku **úniku**, a to ve smyslu jistého „ zasnění“ klient si představuje, jak vyřešil danou krizovou situaci. Snové prožívání úspěchu může být inspirující a povzbuzující. Stejně tak posilující a povzbuzující může být, když se ve snu vrátí do minulosti a vyhledá v ní ty životní situace, kdy se mu něco podařilo a kdy byl úspěšný a silný. Sociální pedagog může pomoci vyhledávat vhodné životní situace a navozovat takováto snění.

Dokonce nevylučujeme ani techniku **agrese**, která se jeví z pedagogického hlediska jako těžko použitelná. Máme však na mysli nalezení možnosti aktivního vybití. Víme-li, že osobností v krizi je člověk, který se potřebuje uvolnit takovýmto způsobem, pak jsou vhodné bojové, či úpolové sporty, případně navození možnosti „vykřičet se“.

Za krajní možnost vyrovnání se s krušnou situací považujeme sociální izolaci, a to v případě, že se klient nachází v nežádoucím prostředí. V něm nelze očekávat pomoc, problémy se umocňují a jeho psychický stav zhoršuje. Někdy takové prostředí, které není schopno nabídnout pomoc a ještě krizi prohlubuje, představují paradoxně ti neblížší (např. **pro dítě to může být nefungující, rozpadající se rodina**). Izolace do nežádoucích sociálních podnětů může znamenat změnu bydliště, pracoviště, jako krajní řešení umístění do příslušného zařízení (dětský domov, léčebny apod.).

Některým krizovým životním situacím nelze zabránit, ani jim předejít. Sociálně pedagogické dění má tak další aspekt, a to je - jak jsme již uvedli - zvyšování odolnosti vůči těmto situacím. Nejpřirozenějším způsobem posilování a určitá prevence je vytváření hodnotné zájmové orientace, rozvíjení dovednosti relaxovat a aktivně trávit volný čas. To znamená vést jedince k zdravému životnímu stylu a zároveň ho připravovat („otužovat“) na zvládnání životních situací.¹⁾

3.5 Dílčí závěr

Podoba dnešní rodiny se opravdu mění. Dříve byly role mužů a žen rozdělené. Muži chodili do práce, vydělávat peníze a ženy byly doma, vařily a vychovávaly děti. Dnes už taková praxe není možná. Do práce chodí oba partneři. S tím souvisí i rozdělení rolí. Prolínají se. Není problémem, když žena vydělává víc a buduje kariéru. Je vidět tatínky na mateřské dovolené. V rozvedených rodinách zase mnohdy žena musí zastoupit muže. Je nucena opravit kapající kohoutek nebo vymalovat byt.

Rozvod patří mezi ty životní krize jejichž řešení není krátkodobé a mnohdy se rány a křivdy způsobené rozvodem nepodaří zacelit nikdy.

¹⁾ Kraus B., Poláčková V., Člověk prostředí výchova, Brno : PAIDO, 2001,s. 149-152.

4. Psychické problémy dětí z neúplných rodin

Tuto kapitolu týkající se psychických problémů dětí z rozvedených rodin bych zahájila slovy věhlasného českého dětského psychologa Prof. PhDr. Zdeňka Matějčka , které jsem objevila v knize - Co děti nejvíce potřebují od tohoto autora.

„ Dnes už je dobře prokázáno, že citový vztah dítěte k matce a k ostatním jeho lidem je vztahem důvěry, bezpečí a jistoty. Matka a další lidé v blízkosti dítěte mu zprostředkovávají poznávání světa, a to světa věcného či společenského. Nedělají mu všechno to známé v jeho okolí hned známým, leč zbavují ho nebezpečnosti – následkem toho činí to neznámé hodným seznámení a poznání. Osvobození od úzkosti a pocitu ohrožení je definováno v podstatě negativně, tj. jako ne- úzkost a ne ohrožení.“¹⁾

Dle profesora Matějčka je tím, co dítě potřebuje humor. „ Když se smějeme, až se za břicho popadáme, necítíme, „kde nás bota tlačí“ a nemyslíme na to, co bude zítra. Zkrátka chceme mít legraci a pořádně se zasmát „¹⁾

Shrnuto a podtrženo, pro psychiku dítěte je důležitý i humor. S humorem a nadhledem se dají zvládnout i špatné a negativní věci. Tím rozvod rodičů bezesporu je.

4.1 Vlastní zkušenosti

V této části bakalářské práce jsem chtěla vyjádřit svůj názor a podělit se o vlastní zkušenosti týkající se tohoto tématu.

¹⁾ Matějček Z., Co děti nejvíc potřebují, Praha: Portál, 2003, s. 49.

Jako dítě jsem rozvod rodičů zažila. Se všemi aspekty syndromu dítěte z rozvedené rodiny mám svoje zkušenosti. Když se moji rodiče rozvedli, tak mi bylo 13 let. Naše rodina měla 4 členy. Můj o 3 roky starší bratr zůstal s tátou a já odešla z rodného domu s maminkou. Jediným štěstím pro mě bylo, že jsem prožila opravdu krásné dětství. Rodiče se o nás starali velice dobře. Každý si asi pamatuje den, kdy mu jeho dětství dalo „navždy sbohem“. Pro mě to byl den, kdy došlo k rozvodu rodičů a já jsem odešla z rodného domu. Bylo to pro mě o to těžší, že jsem měla a mám oba rodiče stejně ráda. Každý je jiný, každého mám ráda pro něco jiného. Pro 13-leté dítě opravdu velice bolestné rozhodovat se, se kterým z rodičů by chtělo zůstat. Neméně těžké to bylo i pro mě.

Jak jsem již uvedla, po rozvodu rodičů jsem zůstala s mamkou. Všichni jsme jen lidé. I ona dělala výchovné a taktické chyby. Za otcem jsem zpočátku nesměla. Pokud jsme se setkali, tak jediné tajně. Tak moc se na něj mamka zlobila. První roky byly pro mě, řečeno psychologicky, velice frustrující a deprimující. Rozvod rodičů se podepsal i na našem vzájemném vztahu s bratrem. Byli jsme už větší, ale tím, že nás oddělili, tak jsme se trochu odcizili.

Jak šel čas, tak se i napjaté vztahy v naší rodině upravili. Moji rodiče jsou rozvedeni přes dvacet let a dnes se dokáží při rodinných oslavách bavit jako staří známí. Jsem moc ráda a vždy mám z toho radost. Mám štěstí, že jsem neztratila ani jednoho z rodičů. Časem mi přestalo vadit, že bydlí každý jinde a mají každý svůj život.

I můj vlastní život se ubíral v tomto směru svoji cestou. Nevím zda to bylo vlivem rozvodů rodičů, ale i já jsem se časem vdala a po té rozvedla. U bratra se to projevilo tím, že se velice mladý ženil. Dnes už je se svou ženou 18 let a vyšlo jim to.

4.2 Jak působí pomluvy, napadání, programování tzv. „rozvodové jedy“ na děti.

Rozvodové jedy se vyskytují v různých koncentracích. V mírné formě se projevují například občasnými výčitkami nebo pomluvami. V silnější formě už může jít o plně rozvinuté programování. Každý z těchto případů vyžaduje jiný přístup. Reakce účinná na pomluvy už nemusí na programování stačit.

Těmito „jedy“ jsou : *pomluvy, napadání a programování.*

Pomlouvání:

Nejvýbušnějším obdobím rozvodu obvykle bývá doba těsně před odstěhováním jednoho z rodičů a těsně po něm. Tehdy je nejpravděpodobnější, že děti z úst rodičů uslyší vzájemné obviňování. Oba z manželů mohou v té době cítit tak silnou potřebu toho druhého ponížit, že nedokážou ovládnout ani v přítomnosti dětí. Někdy jsou pomluvy určeny přímo jim. Častěji se ovšem stává, že děti vyslechnou nepřátelsky laděnou rozmluvu mezi rodiči, která se k jejich uším vůbec neměla dostat.

Čerstvě oddělení rodiče jsou často zcela v zajetí vlastního strádání a potřebují svůj hněv a sklíčenost sdílet s účastnými posluchači – přáteli, příbuznými nebo právními zástupci. Občas zapomenou, že se v doslechu vyskytují jejich děti. Pokud se dá říci, že i stěny mají uši, nejcitlivější jsou tyto uši právě v době různých rodinných krizí. Děti v takových situacích konverzace dospělých samozřejmě přitahují. Ovšem to, co se dozvídají, se jim nelíbí, a proto se to často snaží zase zapomenout. Pomlouvání druhého rodiče vnímají jako útok na sebe sama.

Ostrá kritika, napadání

Většina rodičů bohužel nezůstane u občasného obviňování a pomluv. V takových rodinách obvykle děti na adresu druhého rodiče neustále slyší. Nelítostné jedovaté a kousavé útoky. Jestliže destruktivní kritika dosáhne této úrovně a je výrazně a trvale zlomyslná, je už termín „pomluvy“ příliš mírný, aby dané chování výstižně popsal. Takovému typu chování říkáme napadání.

Přestavíme-li si občasné pomluvy jako osamělé výstřely v jinak demilitarizované zóně, napadání působí jako dělostřelecká palba v plném proudu. Ani jedna z nabízených situací se pro děti nehodí, ovšem riziko, že přijdou k úrazu, je v druhém případě samozřejmě mnohem vyšší. Když slovní útoky dosáhnou úrovně napadání, zanechávají za sebou emocionální krveprolití.

Programování

Ostrá kritika je ničivější, pokud probíhá trvale a bez kontroly. Dětem je mnoha různými způsoby vymýván mozek, aby se přidaly k jednomu z rodičů a urážely s ním druhého rodiče, prarodiče nebo jiného příbuzného. Napadání se mění v programování. Pokud se děti obrací proti druhému rodiči, odtahují se a vyjadřují strach nebo nenávist, která není vysvětlitelná špatným předchozím jednáním, potom je „programování“ přesný termín, který vystihuje, co se nimi děje.

Každé naprogramované dítě kdysi objektu programování objektu programování projevovalo lásku a náklonnost, dříve se v jeho přítomnosti cítilo bezpečně, těšilo se na návštěvy, dokonce od něj vyžadovalo pozornost. Každé takové dítě v sobě chová mnoho radostných vzpomínek, které ho k pomlouvanému rodiči vážou. Ale to všechno je ztraceno, vytěsněno z dětského myšlení, cítění a chování. Na jeho místě je teď dítě, které kolem sebe šíří odpor a nenávist k dříve milovanému rodiči.

Richard A Warshak ve své knize jak neotrávit děti rozvodem dále radí, jak na tyto rozvodové jedy reagovat.

Zvládání rozvodových jedů:

1. Neztrácejte nervy, nejednejte příliš agresivně, nekritizujte své děti tvrdě.
2. Nesnažte se dětem odmítnutí oplácet tím, že když ony nechtějí vidět vás, nechcete vidět ani vy je.
3. Nenechte děti a svého bývalého partnera diktovat podmínky kontraktu. Nečekejte, až děti budou mít pocit, že je vhodný čas k návštěvě. Zavržení rodiče příliš pozdě zjistí, že vhodný čas nenastane nikdy.
4. Nesnažte se s dětmi o jejich negativních pocitech diskutovat. Zabývejte se něčím, co je příjemné a nekonfliktní.
5. Neodmítejte dětské pocity a nesnažte se jim vysvětlovat, že jejich hněv nebo strach není opravdový. Děti mohou mít pocit, že jim nerozumíte.
6. Neobviňujte děti, že papouškují to, co jim vnutil druhý rodič. Děti to budou vehementně popírat a budou mít pocit, že na ně útočíte.
7. Nepomlouvejte svého bývalého partnera.

Je důležité mít na paměti, že zavržení rodiče se obvykle s takovou mírou neúcty a odmítání za strany svých dětí dříve nikdy nesetkali. Málokterý rodič dokáže zachytit celý proces v tak ranném stádiu, aby se vyvaroval uvedených chyb.¹⁾

4.3 Vliv rozvodu rodičů na psychiku, vývoj a život jedince

K vlivu rozvodu rodičů na život a vývoj mé osoby jsem se dostatečně věnovala v kapitole mých zkušeností. Teď bych se tématu věnovala trochu obecněji. Poznatky k tomu dodávají i prof. Matějček a doc. Dytrych ve své knize „Krizové situace v rodině očima dítěte“.

Ať rodiče chtějí, či nechtějí a ať si to uvědomují, či ne, je dítě vystavováno zvláštnímu druhu psychické zátěže, jejíž důsledky nejsou často rozpoznány včas ani vlastními rodiči jinými blízkými osobami. Nejde totiž jen o důsledky, které by se projevovaly bezprostředně a okamžitě, ale o takové mechanismy, které se začnou projevovat ve vzorcích chování dítěte třeba až v období puberty, či dokonce až na začátku jeho dospělosti. To lze dokázat například tím, že do extrémně mladých manželských svazků vstupují mladé dívky a muži z rozvedených rodin, kde matka sama se vdávala ve velmi mladém věku.

Po rozvodu se předpokládá zásadní obrat v permanentně konfliktní situaci, která byla v období rozvratu – očekává se tedy uklidnění, obnovení duševní rovnováhy a zlepšení podmínek duševního zdraví. Rozvodová praxe však ukazuje, že v naprosté většině manželství pokračuje atmosféra plná napětí a stresu, která se formálně projevuje v často nekonečně opakovaných soudních sporech o výživné, o majetek aj. Dítě se opakovaně dostává na vyšetření soudním znalcům, je těžce frustrováno, má – li se vyjadřovat, ke komu projevuje větší přichylnost, koho z rodičů si více váží, s kým by chtělo žít. Je obecně známo, že dítě je jakýmsi prostředníkem přes kterého si rodiče vyřizují své účty.

Následky rozvodu rodičů :

Co vidíme velmi často a co bývá předmětem naprosto chybných interpretací, je špatná školní výkonnost dítěte. Projevuje se pochopitelně ve zhoršeném prospěchu, přestože dítě

¹⁾ Warshak R., Jak(ne)otrávit děti rozvodem, Praha: Triton, 2004, s. 27-48.

předtím dobře prospívalo. Je to dáno tím, že v důsledku trvalého stresu se objevuje v dítěti stále více napětí a úzkosti. To vede ke zhoršení koncentrace, a to opět ke špatnému školnímu výkonu. Dítě je za svůj špatný školní prospěch trestáno rodiče si navzájem vyčítají, že špatný školní prospěch je důsledek nesprávné výchovy jednoho či druhého. Dítě ztrácí zájem o školu, protože se mu stává zdrojem utrpení, tím se opět zhoršuje jeho výkonnost a bludný kruh se uzavírá. Jsou velmi výrazné rozdíly mezi chlapci a dívkami. Zhoršení školního prospěchu u chlapců je podmíněno také jejich nekonformním, často agresivním chováním, které je přirozeným důsledkem dlouhodobé frustrace. Učitelé pak odměňují takové chování dalším zhoršením klasifikace. U dívek tento proces probíhá poněkud jinak. Dívky jsou více staženy do sebe, jejich chování není tolik nekonformní, nicméně úzkost a poruchy koncentrace se projevují také.

Všechny stresové situace, kterým je dítě v průběhu rodinného rozvratu a rozvodu vystaveno, mohou vést nejen k poruchám vývoje osobnosti dítěte, ke vzniku různých psychopatologických obrazů, ale také zvláště u chlapců, k antisociálnímu chování. Mezi dospívajícími, které takové chování projevují, jsou nadměrně zastoupeny právě osoby, které prožily těžký a dlouhodobý rodinný rozvrat.¹⁾

4.4 Možnosti prevence a nápravy psychických problémů dětí způsobených rozvodem rodičů.

Jak lze napravit psychické škody a traumata způsobená rozvodem rodičů? Jde to vůbec? Co dělat a nedělat, aby se vyléčila zraněná dětská duše? Na to jsem našla částečnou odpověď opět v knize Krizové situace v rodině od Z. Matějčka a Z. Dytrycha.

První naléhavé doporučení říká, rodiče by si nadále měli zachovat vědomí svého rodičovství. Měli by vědět, že i po rozvodu mají oba k dítěti určité povinnosti. Že mají k dítěti svá práva, to vědí obvykle až moc dobře. Zákon o rodině však stanoví, že i po rozvodu jsou oba rodiče odpovědní za řádnou výchovu dítěte. Ani ten z rodičů, který nemá

¹⁾ Matějček Z., Dytrych Z., Krizové situace očima dítěte, Praha: Grada, 2002, s. 42-46.

dítě ve své péči, není z oné zákonné odpovědnosti vyňat. Na jedné straně se tedy musí k této odpovědnosti hlásit, na druhé straně musí mít ovšem i podmínky, aby ji mohl naplňovat.

Psychické rodičovství nelze zrušit! Můžeme je zapřít, potlačit, nehlásit k němu, ale jestliže jsme jednou rodiči stali, nemůžeme pouhým aktem rozvodu všechnu minulost odepsat a žít nadále tak, jako by dítě nebylo. Pro dítě je velkou životní výhodou, jsou-li mu i po rozvodu oba rodiče zachováni.

Dále několik rad, jak předejít psychickým problémům vašeho dítěte při rozvodu.:

- Upřímně se snažte, aby mezi vámi a dítětem nevzniklo akutní nepřátelství – pokud už vzniklo, abyste se snažili z něj vymanit.
- V zájmu dítěte nepřipusťte nepřátelství! Udělejte ze své strany všechno, aby nepřátelství nepokračovalo. Neohlížejte se na to, že druhá strana na vaši vstřícnost, zrovna moc vstřícně neodpovídá.
- Dítě nepodplácejte a nekupujte si je! Ale také z něho nedělejte obranný, nebo útočný nástroj!
- Nestavět se do role ovládaného a poníženého služebníka, který je tu k tomu, aby svému vládci splnil každé přání.
- Nenavádět a nepopouzet dítě proti bývalému manželovi.
- Vstoupí - li jednou do výchovy dítěte lži polopravdy, mají tendenci v ní setrvat a množit se.

Máme- li dítěti v po rozvodové situaci skutečně pomáhat, pak nestačí jen něco nedělat, i když to samo o sobě znamená už velký krok po správné cestě. Je třeba aktivně a záměrně vést dítě k tomu, aby o svém otci a matce, byť dnes rozvedených, mělo nadále dobré mínění. Nestačí tedy jen o tom druhém mlčet a tvářit se neutrálně, ale je dobře přidat na jeho stranu i něco dobrého. Ve hře je totiž tzv. identita dítěte a celý další vývoj jeho osobnosti.

Dítěti je možno vysvětlit, že se rodiče nesnášeli, že měli každý jinou povahu a trápilo je to a domluvili se, že se rozejdou. Rozešli se – ale dítě mají oba rádi.

Upraven by měl být také styk s druhým rozvedeným rodičem, který s dítětem nežije. Často se mnoho energie zcela zbytečně vyplývá jenom na to, aby druhý partner byl se styku s dítětem vyloučen. Daleko účinnější je zaměřit se všechno úsilí k vypracování optimálních podmínek pro vzájemné po rozvodové kontakty. V dnešní době je 90% dětí svěřováno do péče matky a otci jsou stanoveny návštěvy.¹⁾

„ Dítě přijme dva různé světy, dvě různá prostředí, ale jen pokud se mu nepřátelsky nemíchají“ .²⁾

4.5 Dílčí závěr

Psychické problémy dětí z neúplných rodin jsou předmětem mnoha vědeckých bádání a diskusí. Kdyby jste se zeptali takového dítěte, co si nejvíce přeje, odpovědělo by vám, že to, aby rodiče zůstali spolu. Přeje si mít spokojenou rodinu. Rozvodem je dítě skutečně ochuzeno o část dětství. Bohužel je nezřídkou ponecháváno svému osudu, opomíjen jeho názor a je jen na něm, jak se s novou situací vyrovná.

¹⁾ Matějček Z., Dytrych Z., Krizové situace očima dítěte., Praha: Grada, 2002, s. 47-54.

²⁾ Matějček Z., Dytrych Z., Krizové situace očima dítěte., Praha: Grada, 2002, s. 54.

Závěr

Co dodat závěrem? Snad jen to, že v našem státě přibývá rozvodů a tím pádem i dětí žijících v neúplných rodinách. Za všechny tyto děti říkám „je to škoda a je mi těchto dětí líto“. Samozřejmě ne vždy, když se rodiče rozvedou, musí vše skončit pro dítě psychickou katastrofou. Fandím těm rodičům, kteří se dokáží i po rozvodu na výchově svých dětí domluvit. Když si nerozumí rodiče mezi sebou a neshodnou se, nevyhovují si, tak to neznamená, že nevyhovují dítěti jako celek.

„ Dítě přijme dva různé světy, dvě různá prostředí, ale jen pokud se mu nepřátelsky nemíchají“¹⁾.

Rodiče ať už chtějí nebo ne, mají za své děti zodpovědnost. Často i v úplných rodinách je dávana přednost zajištění materiálnímu před psychickým a morálním zajištěním. Chybí pocit bezpečí, pohody, sounáležitosti a pochopení. Pochopitelně většina tohoto nešvaru, padá na vrub dnešní uspěchané době. Rodiče se mají co ohánět, aby zajistili rodinu. Naše společnost je vysoce materiální. Ne všichni jsou takovými rodiči. Omlouvám se předem těm rodičům u kterých tomu tak není.

Přeji všem dětem, kterým se rodiče rozvedli, aby tím netrpěly. Rodičům, aby měli dostatek taktu ke svým dětem a uvědomili si, že to, co mají doma, je také člověk. Člověk mající své sny, přání a touhy. I když se věci nevyvedou na poli partnerském, buďte ohleduplní ke svým dětem. Děti by zase naopak měli být trpěliví a shovívaví ke svým rodičům. I rodič je jen člověk. I dítě se jednou stane dospělým.....

¹⁾ Matějček Z., Dytrych Z., Krizové situace očima dítěte., Praha: Grada, 2002, s. 54

RESUMÉ

Psychické a sociální problémy dětí z rozvedených rodin. Práce je rozdělena do čtyř kapitol.

První kapitola je věnována rodině. Co je to rodina, jaké funkce rodina má a jak je rodina psychologicky charakterizována. Další podkapitola pojednává o tom jaký má rodina význam pro socializaci dítěte.

Druhá kapitola klasifikuje rozvedenou rodinu. Dozvíme se, kdo tvoří rodinu, které se říká „rozvedená“. Další podkapitola vyčísluje manželství a rozvody v číslech, kdo se nejvíce rozvádí a další demografická data. Následně je popsáno, jaké mýty o rozvodu panují a jaká je skutečnost.

Třetí kapitola je nazvána kapitoly ze sociologie rodiny. První podkapitola se věnuje tomu, jak se mění podoba rodiny. Druhá podkapitola vyčísluje konkrétně stoupající počet rozvodů za konkrétní roky. Třetí podkapitola dává odpověď na otázku, jaký má vliv rodinné prostředí na výchovu dětí a mládeže. Čtvrtá podkapitola popisuje krizové životní situace a jejich řešení s ohledem na rozvod.

Čtvrtá kapitola – psychické problémy dětí z rozvedených rodin. Popsala jsem své vlastní zkušenosti, jak působí pomluvy, napadání a programování na děti a jaký je vliv rozvodu rodičů na psychiku, vývoj a život jedince. Poslední podkapitola je věnována prevenci a nápravě psychických problémů dětí způsobených rozvodem.

ANOTACE

LAŠTŮVKOVÁ, Zlatuše. **Sociální a psychické problémy dětí z rozvedených rodin.** (Bakalářská práce). Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Institut mezioborových studií, Brno: 2007, 43 s.

LAŠTŮVKOVÁ, Zlatuše. **Social and psychic problems children from divorced families.** (Bachelor's work).

Bakalářská práce pojednává o psychických a sociálních problémech dětí, jejichž rodiče se rozvedli. Věnovala jsem pozornost vlivu rozvodu na dětskou psychiku a možnosti řešení této rodinné krize. Snažila jsem se ukázat, jak se na tento problém dívají děti a jak se vyrovnávají s novou situací v rodině. Řešila jsem také možnosti nápravy a prevence psychických problémů nejen dětí, ale také jejich rodičů s ohledem na rozvod. Můžeme najít odpovědi na otázky, jak se pozná rozvedená rodina a jaké mýty o rozvodu existují. Několik kapitol je věnováno i sociologii rodiny.

Klíčová slova

- Rozvod, rodina, neúplná rodina, životní krize, psychické problémy

ANNOTATION

This Bachelor's work treat about psychical and social problems children, whose parents are divorced. I paid attention to influence of divorce on childs psychic and possibilities of solution these family crisis. I tried to show how children can look at this problem and haw they adjust themselves to a new situation in family. I was looking for possibilities of solution and prevention psychical problems not only children but also their parents with reference to divorce. In my work we can find answers, how to recognize divorced family and which fables about divorce exist. Several capitols are devoted sociology of family.

Keywords

- Divorce, family, incomplete family, live cisis, psychical problems

Seznam použité literatury:

Tištěné prameny :

1. Statistická ročenka ČR, ČSÚ, Praha: 2003

Knihy:

2. JEDLIČKA R., KOŤA J., Analýza prevence sociálně patologických jevů, 1. vyd., Praha: Karolinum, 1998, 230 s.

3. KRAUS B., POLÁČKOVÁ V., Člověk, prostředí, výchova, 1. vyd., Brno: Paido, 2001, 199 s.

4. MATĚJČEK Z., Co děti nejvíc potřebují, 3. vyd., Portál, Praha: 2003, 108 s.

5. MATĚJČEK Z., DYTRYCH Z., Krizové situace očima dítěte, dotisk, Praha: Grada, 2005, 128 s.

6. MATĚJČEK Z., Rodiče a děti, 1. vyd., Praha: Avicenum, 1986, 336 s.

7. MAZÁNKOVÁ L., NEVORÁNEK J., ŘEHOŘ J., Sociologie rodiny, 1. vyd. ,Brno: IMS, 2004, 33 s.

8. MATOUŠEK O., et. al., Metody řízení a sociální práce, 1.vyd., Praha: 2003, 258 s.

9. MOŽNÝ I., Moderní rodina/mýty a skutečnost, 1vyd., Brno: Blok, 1990, 250 s.

10. MOŽNÝ I., Sociologie rodiny, 2.vyd., Praha: sociologické nakl., 2002, 246 s.

11. NEVORÁNEK J., ŘEHOŘ A., Kapitoly ze sociologie rodiny, Brno: IMS, 2004, 38 s.

12. PRCHAL J., Vychováváme děti, 1.vyd. Praha: SPN, 1983, 158 s.
13. ŘEZÁČ J., Sociální psychologie, 1.vyd., Brno: PAIDO, 1998, 268 s.
14. ŘÍČAN P., Psychologie rodiny - obor ve stavu zrodu, 1. vyd., CS. Psychol., 1991, 248 s.
15. SMRČKA F., ABC rodinné výchovy, 1. vyd., Praha: SPN, 1983, 326 s.
16. SOBOTKOVÁ K., Vliv rodinného prostředí na zdravý vývoj a výchovu dítěte, 1.vyd., Brno: MU, 2002, 215 s.
17. STŘELEČ S., Kapitoly z teorie a metodiky výchovy, 1. vyd., Brno: PAIDO, 1998, 148 s.
18. VANĚK A., Příznaky krize manželské rodiny, 1 vyd., Praha: SPN, 1971, 126 s.
19. WASRHAK R., Jak(ne)otrávit děti rozvodem, 1vyd., Praha: Triton, 2004, 121 s.

ODKAZY NA LITERATURU :

1. Jedlička R., Kořa J., Analýza prevence sociálně patologických jevů, Praha: Karolinum 1998, s.139-140
2. Kraus B., Poláčková V., Člověk prostředí výchova, Brno : PAIDO, 2001, s. 149-152
3. Matoušek O., at.al., Metody řízení a sociální práce, 1. vyd., Praha : 2003, s. 181-183.
4. Matějček Z., Co děti nejvíc potřebují, Praha: Portál, 2003, s. 49.
5. Matějček Z., Dytrych Z., Krizové situace očima dítěte, Praha: Grada, 2002, s. 42-46.
6. Matějček Z., Dytrych Z., Krizové situace očima dítěte., Praha: Grada, 2002, s. 47-54.
7. Matějček Z., Dytrych Z., Krizové situace očima dítěte., Praha: Grada, 2002, s. 54.
8. Matějček Z., Rodiče a děti , 1. vyd., Praha: Avicenum, 1986, s. 38-39.
9. Matějček Z., Dytrych Z., Krizové situace v rodině očima dítěte, dotisk, Praha: Grada publishing, 2005, s. 39-40.
10. Nevoránek J., Řehoř A., Kapitoly ze sociologie rodiny, Brno: IMS, 2004 s. 24.
11. Prchal J., Vychováváme děti, Praha : Práce,, 1970, s. 21.
12. Řezáč J., Sociální psychologie, 1. vyd., Brno: PAIDO, 2001, s.192-194.
13. Říčan P., Psychologie rodiny - obor ve stavu zrodu, 1.vyd., Cs.psychol., Praha: 1991, s. 38-47.
14. Smrčka F., ABC rodinné výchovy, Praha: SPN, 1993, s. 45.
15. Sobotková K., Vliv rodinného prostředí na zdravý vývoj a výchovu dítěte, Brno: MU, 2002, s. 210.
16. Střelec S., Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I. Brno: Paido , 1998, s. 5.
17. Vaněk A., Příznaky krize manželské rodiny, Praha: SPN, 1971, s. 25.
18. Warshak R., Jak(ne)otrávit děti rozvodem, Praha: Triton, 2004, s. 27-48.

ODKAZY NA TISK

19. Lidové noviny ze dne 4.8. 2003, s. 4.
20. Vladimír Vymazal, MF DNES 25.3. 2005

ODKAZY NA INTERNET

21. INTERNET - [http:// www.cstudent.cz/](http://www.cstudent.cz/)
22. INTERNET - <http://www.ethos.cz/>
23. INTERNET - <http://www.stripky.cz/>

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „ Sociální a psychické problémy dětí z rozvedených rodin“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 15 . 3. 2007

.....
Zlatoše Laštůvková

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Jaroslavu Nevoránkovi, CSc. za dobré metodické vedení a užitečnou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Mé poděkování patří i mým rodičům, zvláště mamince, která mě při mém studiu podporovala.

Děkuji i svému partnerovi za jeho lásku a velkou psychickou pomoc při studiu i při tvorbě bakalářské práce.